

Seyahatnameler’de Sinop

Süreyya EROĞLU (*)

A. Alev DİRER AKHAN (**)

Öz: Seyahatname, Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyâhat ile, Farsça “risale, mektup” anlamındaki nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. En geniş anlamıyla seyahatname, herhangi bir gezgin veya gözlemcinin ziyaret ettiği belli bir coğrafi alana ve tarihsel döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri yazıya aktardığı metinlerdir. Seyyah tanımlaması, sadece yabancı topraklardan gelen gezginlerle sınırlı değildir, aynı zamanda ait olduğu topraklara dair izlenimlerini aktaran gözlemcileri de kapsar. Seyahatnameler, iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde bilimsel ve kültürel gelişmelerin aktarıcısı konumunda olmuştur.

1453 öncesinde yazılan Anadolu’ya yönelik seyahatnameler, Haçlı seferlerine katılan görgü tanıklarının veya Anadolu’dan Asya’ya uzanan ticaret yollarından geçen tacirlerin aktarımlarıdır. XV. yüzyılın son yarısında Suriye ve Mısır’ın Osmanlılar tarafından alınması, 1580’li yıllarda Osmanlı’dan Hindistan’a uzanan doğu ticaret yolunun önem kazanması, Osmanlı’nın bir siyasi güç olarak yükselişi ve Avrupa devletleriyle yoğun ilişkilerin başlamasıyla, imparatorluk topraklarına yönelik seyahatnameler ivme kazanır.

Öte yandan Doğu; hem ötekinin yaşadığı zengin ülke, hem de Hz. İsa’nın doğduğu, Hıristiyanlığı yaydığı ve çarmıha gerildiğine inanılan kutsal topraktır. Dolayısıyla Doğu’ya gitmek, Batılılar için kendi özüne dönüş anlamı taşımaktadır. Bu çalışmada Sinop’un Türklere geçmesinden sonra, 13. yüzyıldan başlayarak bu şehre gelen Doğulu ve Batılı seyyahların yazdığı seyahatnameler, kronolojik olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyahatname, Seyyah, Sinop, Karadeniz

Sinop at the Travelogues

Abstract: Seyahatname (Travelogue), consists of two words; “seyahat” in Arabic and “nâme” in Persian. Seyahatname in the broadest sense is the texts in which travelers and observers collect their impressions of a visited specific geographical area and/or information for a particular historical period. The definition of Seyyah (traveler) is not limited only to the foreign travelers but includes local observers who transfer their impressions for their own land also. Seyahatname’s are the transmitters of scientific and cultural advancements where communication facilities are limited.

The seyahatname’s which has been written before 1453 and intended for Anatolia were the quotations of the eye witnesses of the crusaders or merchants who travelled from Anatolia to Asia. Seyahatname’s on the territory of the empire gains momentum after invading of Syria and Egypt by the Ottomans, increasing importance of east trade lines from Ottomans to India by the years of 1580’s, the rise of Ottomans as a political power and beginning of intensive relations with European countries.

On the other hand, East means both the rich land where the others are living and the holy land where it’s believed that the Jesus was born and crucified. Traveling to east means returning to their self-essence. In this article, the seyahatnames, which has been written by eastern and western travelers coming to town beginning with 13th cent., after the Sinope captured by Turks are chronologically analyzed

Keywords: Travelogue, Traveler, Sinope, Black Sea

*) Yrd.Doç.Dr., SDÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü
(e-posta: sureyyaeroglu@sdu.edu.tr)

*) Öğ.Gör., NKÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü (e-posta: adirer@nku.edu.tr)

Giriş

Seyahatname, Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyâhat ile Farsça “risale, mektup” anlamındaki nâme kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (Yazıcı, 2009:9). En geniş anlamıyla *seyahatname*, herhangi bir gezgin veya gözlemcinin ziyaret ettiği belli bir coğrafi alana ve tarihsel döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri yazıya aktardığı metinlerdir. Seyyah tanımlaması, sadece yabancı topraklardan gelen gezginlerle sınırlı değildir, aynı zamanda ait olduğu topraklara dair izlenimlerini aktaran gözlemcileri de kapsar (Maden,2008:148). Seyahatnameler, iletişim imkânlarının kısıtlı olduğu dönemlerde bilimsel ve kültürel gelişmelerin aktarıcısı konumunda olmuştur (Maden, 2008:148:230).

19. yüzyılda, demiryolları ve buharlı gemiler sayesinde seyahat koşullarının iyileştirilmesi, etnografi, arkeoloji, filoloji gibi bilim dallarının kurumsallaşması, şarkiyatçılığın bir akademik dal olarak gelişmesi, doğu hakkında toplanan bilgilerin daha sistematik veriler haline dönüştürülmesine neden olmuştur.¹

Hıristiyan inancında Doğu, hem ötekinin yaşadığı zengin ülke, hem de Hz. İsa'nın doğduğu, Hıristiyanlığı yaydığı ve çarmıha gerildiğine inanılan kutsal topraktır. Bu nedenlerle Doğu'ya gitmek, Batılılar için kendi kaynaklarına dönüş olarak nitelendirilmiştir (İldem, 2012).

1453 öncesinde yazılan Anadolu'ya yönelik seyahatnameler, Haçlı seferlerine katılan görgü tanıklarının veya Anadolu'dan Asya'ya uzanan ticaret yollarından geçen tacirlerin aktarımlarıdır.² Osmanlı toprakları kuruluş döneminde, Bizans İmparatorluğu'nu çevreleyen bir geçiş yolu olduğundan, çok az seyahatnameye konu olmuştur. İstanbul'un alınışıyla birlikte, XV. yüzyılın son yarısında Suriye ve Mısır'ın Osmanlılar tarafından alınması, 1580'li yıllarda Osmanlı'dan Hindistan'a uzanan doğu ticaret yolunun önem kazanması, Osmanlı'nın bir siyasi güç olarak yükselişi ve Avrupa devletleriyle yoğun ilişkilerin başlamasıyla, imparatorluk topraklarına yönelik seyahatnameler ivme kazanır.³

Osmanlı İmparatorluğu içinde seyahat etmek isteyen kişilerin, rahat ve güvenli bir seyahat için Babıâli'den yol tezkeresi alması gerekmektedir (Şahin, 2007:63). Batılı devletlerle yapılan anlaşmalarla, onların Osmanlı ülkesinde dolaşmaları ile ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Bu tür uygulamaların 17. yüzyıldan itibaren yürürlükte olduğu bilinmektedir. Çıkan yol emirlerinde “hilaf-ı ahidnâme-i hûmayun” denilerek anlaşmalara aykırı davranılmaması istenmektedir. Osmanlı yöneticilerinden alınan bu izinlerin yanı sıra, gezginlerin yanlarında bazı tavsiye ve kredi mektuplarının da olduğunu seyahatnamelerden öğrenmek mümkündür (Şahin, 2007:63). 14 Şubat 1867 tarihinde “Men-i Mûrûr Nizamnâmesi” çıkarılarak yabancıların, Osmanlı sınırları içerisinde pasaportlarının yanında ayrıca mûrûr tezkeresi alması zorunlu tutulmuş, bu tezkerenin bir yıl geçerli olacağı belirtilmiştir (Şahin, 2007:63).

1) <http://www.obarsiv.com/dokumantasyon/monograflar.html>

2) <http://www.obarsiv.com/dokumantasyon/monograflar.html>

3) <http://www.obarsiv.com/dokumantasyon/monograflar.html>

Osmanlı topraklarına gelen batılı seyyahların neredeyse tümü, İstanbul’a uğramış ve şehirle ilgili gözlemlerini aktarmışlardır. Seyyahların kuzeye gitmek için Anadolu’dan geçmek zorunda oluşları, zorunlu olarak konaklanan şehirlerin de seyahatnamenin bir parçası olmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada, Sinop kentinin Türkler’in yönetimine geçmesinden sonra⁴, bu şehre gelen doğulu ve batılı seyyahlar tarafından yazılmış seyahatnameler kronolojik olarak irdelenmiştir.

1. Bölüm: 13. ile 15. yüzyıllar arasında yazılmış seyahatnameler;

Sinop adının geçtiği en erken tarihli seyahatname, Wilhelm Von Rubruck’un 1253-55 yılları arasında Moğolistan’a yaptığı seyahatini anlattığı eserdir (resim:1). Rubruck detaylı bir Sinop tasviri yapmaz, sadece genel bilgiler vermekle yetinir. “*Majestelerine bildiririm ki,1253 senesi, Mayıs ayının yedisinde, Mare Majus ya da Büyük Deniz diye bilinen Pontus Denizi’ne girdim. Tüccarlarından öğrendiğim kadarı ile 1400 mil uzunluğundadır ve ortalarına yakın bir yerde kuzey ve güney olmak üzere 2 bölümdür. Güneyde Selçuklu Sultanının bir kalesi ve limanı olan Sinopolis, kuzeyde ise şimdilerde Latinlerin Gazaria adını verdikleri bir bölge vardır. Ancak Yunanlıların kıyı bölgelerini istilasından sonra bu bölgeye Cesaria anlamında Cassaria denilmektedir. Burada güneydeki Sinopolise doğru bir çok burun bulunmaktadır. Cesaria ve Sinopolis arası 300 mildir, her iki şehir, Constantinople’e 700 mil mesafede bulunmaktadır, yine doğuda İberya’ya yani Georgia ya 700 mil uzaklık vardır.*”⁵ cümleleriyle izlenimlerini aktarır.

Sinop ile ilgili daha detaylı bilgiyi 1332 yılında Anadolu’yu gezmeye başlayan İbn Battuta verir (Battûta, 2004:442). Battuta Sinop hakkında “...*Ahı Nizamaddin’in tekke-*

- 4) Doğuda Samsun, batıda Kastamonu, kuzey ve kuzeydoğuda Karadeniz ile çevrili olan Sinop, Batı Karadeniz Bölgesi’nin en ucunda yer alır. Kent ilk kez 1085 tarihinde Anadolu Selçukluları tarafından alınmış, ancak bir süre sonra yeniden Bizans yönetimine girmiştir. 1214 tarihinde Selçuklu Sultanı İzzettin Keykavus tarafından yeniden ele geçirilen Sinop, 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra 1259 tarihinde, Trabzon Rum Devleti’ne geçmiştir. 1277 tarihinde Pervaneoğulları’na, 1322 tarihinde Candaroğullarına ve 1461 tarihinde de II. Mehmed tarafından Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bkz. Darkot, B., 2001:X,683-688.
- 5) “Be it known then to your Sacred Majesty that in the year of our Lord one thousand two hundred and fifty-three, on the Nones of May (7th May), I entered the Sea of Pontus, which is commonly called Mare Majus, or the Greater Sea, and it is one thousand four hundred miles in length, as I learnt from merchants, and is divided as it were into two parts. For about the middle of it there are two points of land, the one in the north and the other in the south. That which is in the south is called Sinopolis, and is a fortress and a port of the Soldan of Turkia [=the Seljuk sultan of Rum]; while that which is in the north is a certain province now called by the Latins Gazaria [=Khazaria; the modern Crimea], but by the Greeks who inhabit along its sea coast it is called Cassaria, which is Cesaria. And there are certain promontories projecting out into the sea to the south toward Sinopolis; and there are three hundred miles between Sinopolis and Cassaria, and so there are seven hundred miles from these points to Constantinople in length and breadth, and seven hundred to the east, which is Hyberia” [=Iberia], that is to say, the province of Georgia.” Bkz. Rubruck, F.W. (1990) . His Journey to the Court of the Great Khan Möngke, 1253-1255, London

sinden ayrıldıktan sonra Sanub'a yöneldik. Burası gayet kalabalık ve büyük bir şehir; güzellik ve sağlamlık bir arada... Doğu yönü hariç, çepeçevre denizle kuşatılmış. Doğuda bulunan tek kapısından da hükümdarın izniyle girilebilir. O esnada şehrin beyi daha önce andığımız Süleyman Paşa'nın oğlu İbrahim Bek'ti. Bizim için gereken izin çıkarılınca şehre girdik, Ahı İzzeddin Çelebi'nin deniz kapısı civarında bulunan dergâhında konakladık.

Bizim orada Sebte'nin Mina'sı gibi, burada da denize bel vermiş bir dağa çıkıldığında eteklerindeki bağlar, bahçeler ve gürül gürül akan sular görülür. Bu yüksek mekânda yetişen meyvelerin çoğu üzüm ve incirdir. Ama sarp olduğu için çıkmak kolay değildir. Bu mintıkada on bir civarında Rum kasabası var. Hepsi de Müslümanların egemenliği altındadır. Tam tepede kurulu zaviye Hıdır-İlyas makamı diye bilinir. Burada her zaman bir zahit vardır. Hemen yakınında bulunan bir kaynak başında yapılan duanın muhakkak kabul edileceğine inanılır. Dağın eteklerinde ise Peygamberimizin mübarek arkadaşlarından Bilâl-i Habeşî'nin kabri mevcuttur. Oracıkta kurulan tekkede misafirlere ve gelen geçene yemek verilir.

Sinop'un büyük camii, gördüğümüz mabetlerin en güzelleri arasındadır. Tam ortada bir havuzu var. Bu havuzun üzerine, dört ayağa istinat eden bir kubbe oturtulmuş. Her ayak, iki mermer sütunla beraberdir. Üst tarafta ise ahşap merdivenle çıkılan bir mahfil bulunuyor. Bu mabedi, Sultan Alâeddin-i Râmi'nin oğlu Pervâne yaptırmıştır."der (Battûta, 2004:443-444). Seyahatnamesinde, Sinop'un toplumsal yaşamıyla ilgili önemli bilgiler veren İbn Battuta, arkadaşları ile 1332 baharının başında Sinop'ta bir buçuk aydan fazla zaman geçirdiğini, Kırım'a giden bir gemide kendilerine yer ayırttıktan sonra son onbir günü uygun bir rüzgâr bekleyerek geçirdiklerini de belirtmektedir (Dunn, 1989:162-163).

İspanyol seyyah Ruy Gonzáles de Clavijo⁶ 1403'de yazdığı seyahatnamesinde Sinop'tan tek paragrafta söz eder. Clavijo, kısaca "31 Mart pazartesi günü yelken açtık ve Sinop denilen şehrin limanına demirledik. İsfendiyar'a⁷ ait olan şehre geldiğimizde elçiler, İsfendiyar'ın şehirde olmadığını üç günlük uzaklıktaki Castamea denilen şehirde Türklere karşı savaşacak 40 000 adamla birlikte olduğunu," belirttikten sonra İsfendiyar'ın Türklere nefretinin nedenlerini detaylı olarak açıklar.⁸ 5 Nisan cumartesi sabahı erkenden şehirden ayrılan Clavijo, Sinop kentinin görünüşünden bahsetmemiş, dönemin siyasi durumu ile ilgili bilgiler vermekle yetinmiştir.

6) İlk baskısı 1582 yılında Seville'Da Andrea Piscioni'nin evinde yapılmış.

7) Candaroğulları Beyliği Dönemi

8) "...On Monday, the 31st of March, they sailed, and at vespers they arrived in the port of a city, which is called Sinope, and anchored there. This city belongs to Espandiar, and when the ambassadors arrived there, they found that he was not there, but in another city, three days journey distant, called Castamea, with forty thousand men, fighting against the son of the Turk, who hated him, because he paid tribute to Timour Beg. The ambassadors desired much to go there, that they might obtain intelligence of Timour, and they held counsel together, about going on shore. The reason why the lord of

2. Bölüm: 16 . ile 18. Yüzyıllar arasında yazılmış seyahatnameler;

Bir diğey seyyah Ogier Ghiselin de Busbecq, Osmanlı Topraklarına Avusturya elçisi olarak gelmiş, 1554’den 1562’ye kadar süren elçiliğı sırasındaki gözlemlerini dört uzun mektup halinde üniversiteden arkadaşı olan Nicholas Michault’ya yazmıştır (Busbecq, tarihsiz:3).

Busbecq, 1 Eylül 1555 yılında gerçekleştirdiğı Karadeniz seyahati sırasında sadece Amasya’ya uğramış, Kızılırmak kıyısında verdikleri molada gördüğü dağları. “...*Halys (Kızılırmak) nehri kıyılarına ulaştık. Oradan kırmızı renkte Sinop dağları görünüyordu. Kırmızı kurşuna bu sebeple «Synopi» deniliyor,*” şeklinde ifade ederek, Sinop dağlarını uzaktan tasvir etmekle yetinmiştir (Busbecq, tarihsiz:30).

1631 yılında ilk seyahatine başlayan, yüzyılın en büyük seyyahlarından olan tüccar Jean Baptiste Tavernier’in 1676’da ilk baskısı yayınlanan *Tavernier Seyahatnamesi*’nde, döneme ait Karadeniz halkının günlük hayatıyla ilgili önemli tespitler yer alır. 1632 tarihinde İstanbul’dan çıkıp Amasya, Tokat, Turhal ve Erzurum üzerinden İsfahan’a geçen seyyah, Sinop’tan, Tokat’ın ticaret yollarının kesişme noktası olduğunu belirtmek amacıyla söz etmiştir. Tavernier, “*Tokat’ın en ilginç yönü, bu kente Diyarbakır’dan, İran’dan, Bağdat’tan, İstanbul’dan, İzmir’den ve Sinop’tan kervanların gelip bu noktadan ayrılırlar,*” (Tavernier, 2006:53) diyerek Tokat’ın eski Anadolu’da kervanların uğrak merkezi olduğunu vurgulamıştır.

Aubry De La Motraye’nin seyahatnamesi, 1696 (Motraye, 1723:1) yılında gittiğı İtalya, Yunanistan, Kırım gibi birçok ülkenin yanı sıra Osmanlı Devletinin büyük bir kısmını da kapsar. Sinop’a da gelen seyyah, “*Bu şehir, onu hükümdarlığının başkenti yapan büyük Mithridatese Eupater’in doğumu ile ünlüdür. Sanatından çok doğası ile güçlüdür. Çok fazla tamir görmemiş ve çok kalın olmayan çift duvarı vardır. Garnizonunda iki adet yeniçeri bölüğünün olduğu eski bir kaleden fazla değildir. Şehir, biri kuzeyde diğey güneyde, iki adet iyi durumda limanın olduğu, güzel bir ovanın yer aldığı ve tarihte amazonların krallığı olan yarımadanın geniş berzahu üzerine kurulmuştur.*”

Sinop’ta, duvar malzemesinin içinde, ileri geri karışmış, başlık parçaları ve kırık kolon parçalarından başka, övünebileceğim antik kalıntılar bulamadım. Bir Yunanlıdan 13. Madalyalar kitabının 2, 19,29. sayılarını satın aldım, İstanbul’a gidecek, fakat henüz hazır olmayan bir ermeni ile tanıştım, ancak kalmaya değer bir şey bulamayınca, o ikisini bir kervansarayda bırakıp, Panderachy’ye giden bir Türk yelkenlisine bindim,” cümleleriyle izlenimlerini aktarmıştır.

En önemli seyahatnamelerden biri olan Evliya Çelebi’nin 10 ciltlik seyahatnamesinin ikinci cildinde (Nisan 1640) Sinop şehri detaylı bir şekilde tasvir edilmiştir. Evliya Çe-

this land pays tribute to Timour, is that the Turk Bayazid, whom Timour conquered, killed his father and deprived him of his land; but when Timour Beg was victorious, he restored all the land to this knight, named Espandiar. Early on Saturday, the 5th of April, the ambassadors left this port..”. Bkz. Clavijo, G. R.,1859:58-59.

lebi, üç gün kaldığı Sinop'u tanıtmaya "Evsâf-ı şehri-i atîk mahbûb ya'nî kal'a-i Sinop" diyerek başlar, şehrin bu kalenin dış ve içinde 24 mahalleden oluştuğunu, Hıristiyan mahallelerinin deniz kıyısında olup 1100 kadar haraç verici kafirlerden meydana geldiğini ve bunlardan 100 kadarının kalenin tamiri için haraçtan muaf olduğunu yazar⁹ (Evliya Çelebi, 1999:43). Sinop Kalesi ve kale kapılarını¹⁰ ayrıntılarıyla tasvir eden Evliya Çelebi, Alaeddin Cami karşısındaki hayranlığını "Kurşun kubbeli, tek minareli caminin uzunluğu yüz adımdır, biçimsel güzelliğinin emsali dünyada yoktur. Mihrabı ve müezzin mahfili sanatkaranedir. Caminin minberi¹¹ de o kadar sanatkaranedir ki övmeye Melekler bile aciz kalır." cümleleriyle dile getirir.¹² Süleymaniye Camisi, Yeni Cami, Ayasofya Camisi, Kefeli Camisi ve Mehmed Ağa Camisi ile ilgili detay vermeyen Evliya Çelebi şehirde 16

9) "Ve bu mertebe metânet üzere olan kal'a-i hsn-i hasnîn enderûn-u bîrânunda cümle yigirmi dörd mahalledir ve kefere mahallesi cümle leb-i deryâya vâki olup bin yüz aded harâc verici keferelerdir. ancak yüz kefere kal'anun ta'mîr-u termîmî için mu'âflardır. Ve cümle (...) bin altmış aded kat-ender-kat kâr-ı kadîm kârgir binâ hânedân-ı kâdimlerdir, umûmen(...) –gün örtülüdür, cümle hâneleri cânib-i garba deryâya nâzırdır."

10) "Ve kal'a-i Sinop, şehri-i Samsun'un garp tarafındadır. Be kal'a sı bir püştî âlî üzere Şeddâdî rıhtım Kayseri-i Rîm oğlu Sinopa nâm kralın binâsıdır. Ammâ gâyet sedd-i metîn kal'a-i sengindir. Dâiren-mâdâr cirmî(...) adımdır ve cümle(...) kule ve altı bin altı yüz bedendir ve cümle(...) kapudur. evvelâ Kum kapusu ve Meydân Kapusu ve Tershâne Kapusu ve Yenicekapu ve Tabahâne Kapusu ve İçhisarın Lonca Kapusu cihânnümâdır. Ve Uğrunkapu ve aşağıda Kal'ada Deniz Kapusu. Bu merkûm kapuların cümlesi ikişer kanatlı demir kapulardır kim her biri birer bâb-i Kahkaha'dır ve bu kal'a bir düz yerde vâki olup iki cânibin deryâ döğeri ve bu kal'anun eşkâlî şekl-i murabba'dan tûlanice vâki olmuştur. Ammâ Bozdepe dağından nazar etsen gemi alboratası kesiminde üç kat bir güne kal'a-i metîndir. Dizdârî kal'anun top menzîlinden ba'îd gidere eşeirlilerin ellerinde olan hatt-ı şerîfleri m'cebince dizdârî katl etmeğe me'mûrlardır. Ol havfdan fakir-i dizdâr bir top menzîlinden ba'îd gitmeğe kâdir değildir. Cümle altı yüz müsellâh ve şeci ve bahâdur neferâtı vardır. Sene (...) tarihinde Sultan Ahmed Hân asrında bu kal'ayı Kazak-ı Ak alel-gafle bir şeb-i muzlimde nerdubânlae ile serîka edüp Ve'zîra'zâm Nasîf Paşa bu Sinop kal'asın küffâr aldığın Ahmed Hân'a i-lâm etmeyüp ketm ettiğüyün katl olundu. Ba'dehû bu kal'ayı küffârdan halâs edüp elli kul dahi aşağı kal'aya koyup bin kantar barud-ı siyâh ve sagîr ü kebîr bin pâre top koyup cümle âlât-ı silâh-ı günâ-gûnlar ile müzeyyen etdiler. Ol asırdan berü her şeb ikişer yüz âdem bölükbaşları ve çavuşlarıyla tâ sabâha dek dîdebân ve niğhbân ve gafirik edüp ba'det-tabl ve nefîr nevbetçiler feryâd ederler. Beyt:

Kal'a-i tende çalar nevbetini nâlelerin

Çağırır burc-ı bedenden "gönül Allah yekdir!"

Her şeb böyle deyüp nevbet beklerler. Cenge âmâde kal'a –i pür silahlıdır. Niçe geceler küffâr-ı düzahkarâr gelüp mühâsara edüp niçe bini dendân-ı tûgdan geçüp hâ-ib –ü hâsir gidüp hamd-i Hudâ Murâd Hân-ı Râbî'den beri gelmediler." Bkz Çelebi, E., 1999:43).

11) "Eyle bir musanna mermer-i ibret-nümâdır kim sitâyişinde kerrûbiyânlar dahi âcizdirler. lâkin alâ-kadrî't-tâka bu hâkir-i pür-taksîr deryâda katre ve güneşde zerre kadar tavşif edelim. Evvelâ üstâd-ı kâmil-i kudemâ bu minberi altı kt'a mermer-i hamdan inşa edüp her pâresin birbirine eyle müm-tezic etmiş kim ne kadar kuvvet-i basara mâlik olan Cemşîd-i hezâr fen kimesneler im'ân-ı nazar ile bu minbere nazar etseler her kt'a taşın birbirine imtizâcî yerin fark edemezler. Gâyâ yekpâre bir minber- i râ'nadır. Cenâb-ı İzzet rûy-ı arzda ne kadar nebâtat-u şükûfe ve ezhârât halk etmişse üstâd-ı mermer-bür nakkâş yed-i tûlasın ayân edüp bu minberde icrâ etmişdir kim diyâr-ı İslâm'da bir minber buna mu'âdil değildir. Meğer Bursa Ulu Câmi minberi ola. Ammâ bu minberin tarz-u tarhu rub-ı meskûnda yoktur. Zîra bunda olan üç kat bir biri altında islimi ve rûmiler ve dal kırma ve zülfi

mescid,¹³ 9 türbe¹⁴ 1 medrese, 60 sıbyan mektebi, 3 hamam, 1 imâret, 1 darü’l-hadîs ve darü’l-kurrâ¹⁵ olduğunu belirtir. Okunamayan satırda bir handan bahsedilse de ifade açık değildir.¹⁶ Sinop limanından¹⁷ Karadeniz’in en latif limanı olarak bahseden Evliya Çelebi, şehirde 1080 dükkân¹⁸ olduğunu yazar, ancak şehirde kervansaray ve kiliselerin varlığına dair bilgi vermez.

Aleppolu (Halepli) Paul, 1654-66 yılları arasında yazdığı Patrik Makarius’un seyahat notlarında Sinop’a geniş yer ayırmıştır (Aleppo, 1836:428-29).

Sinop’la ilgili izlenimlerini “Kalenin 9 mil dışında Hıristiyanların yaşadığı bölgeden şehre girdik, burada büyük bir evde bizi misafir ettiler. Taze balık, elma, incir, nar gibi çeşitli meyvelerin olduğu bir sofrada ağırlandık. Dağların yamaçları evler, yabani incir ağaçları, zeytin ağaçları ve çalılarla kaplıdır. Tanrıya bu nimetler için şükrederek kış gelmeden Karadeniz’i geçtik.” Şeklindeki girişinden sonra Sinop’la ilgili bilgiler aktarmaya devam eder. “Sinop’un konumu çok iyi, İstanbul gibi denizin içine uzanan dil şeklinde bir burun, bu burunun ucunda kale yer alır. Duvarları, kuleleri, hendekleri ve iç kalesi ile çok büyük, güçlü bir kaledir ve iç kalesi silah doludur. Kalenin güney ve kuzey duvarları denize kadar iner, dalgalar kalenin duvarlarını tamamen çevreler, kara tarafına hendekler açılmıştır, Antakya’nın duvarlarına benzer, dağlara asılmış gibi. Kalenin kara tarafındaki kapı ancak bir atlının geçeceği genişliktedir.

nigâr ve nilüfer-i çîn ve gül-i nesrîn nakışları ile müzeyyendir.hulâsa-i kelâm cemî’i seyyâhân-ı berr u bihâr ve üstâdân-ı hezâr-kâr-ı zevi’l-iktidâr olanlar bu minber-i ibret-nümûnu görüp engüşt berdehen edüp “Bu makdur-ı beşer kârından değildir. Ancak bir kibâr-ı evliyâullah ızhar-ı kerâmetidir” Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.44

- 12) “Ve bu şehri cümle (...) mihrâbdır, cümleden ma’bed-, kâdim kal’ada Sultân Alâeddîn Câmî’i kurşum kubbeli ve bir minâreli câmi’dir, tulû kâmil yüz adımdır ve bir cirm-i lâtifî var kim misli bir diyârda yoktur, (...) kapusu vardır, mihrâbı ve müezzin mâhfilî musannadır.”
- 13) “Evsâf-ı Mesâcid: evvelâ Kapan mescidi ve Arasta mescidi ve Şeyh Mescidi ve Demircioğlu mescidi ve Tabahâne Mescidi ve Kadı Mescidi ve Arslan Beğ Mescidi ve Yenimahalle Mescidi ve Meydân Kapusu Mescidi ve Tay Boğa Mescidi ve Şeker Ana Mescidi ve Sarây Mescidi ve İskele Mescidi ve Bozdepe’de Maksûd Efendi Mescidi ve yalıda Mustafa Efendi Mescidi. Ma’lûmumuz olan cevâmi-ü mesâcidler bunlardır.”
- 14) “Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Sinop: evvelâ Seydî Bilâl Sultân ve Sübhân Hoca ve kal’a içinde Yeşil Türbe’de Cici Sultân ve Alâeddîn medresesinde Kadı Beğ Sultân ve aşağıda Bekir Hoca ve Kumkapu’da İmirza Efendi vecivârında Hamza Efendi ve kurbunda Emîr Efendi Kaddesenallahu bi-sırrıhi’l-azîz.”
- 15) “Ve Medrese-, Sultân Alâeddin ve cümle altmış mekteb-i sıbyân-ı ebced-hânı vardır. Bu şehri temâşa etdiğimiz mahalde merd u zenden ve duhter u sıbyândan iki bin hâfize ve hâfız-ı Kelâmullâh vardır deyü a’yan-ı vilâyet tefâhur kesb ederler. Ve bir imâreti ve bir darü’l-hadîsi ve ü. Darü’l-kurrâsi var”, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.44
- 16) “Cümle (...)hân-ı tüccârdır. Evvelâ ”, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, s.44
- 17) “ Ve limanı kapulu limandır, gâyet vâsi’dir. Sekiz rûzgârdan emîn, a’lâ demir dutar yataktır. Karadeniz’de bundan lâtif liman meğer Balıklova Limanı ola, ammâ bununun lâtif suları vardır. Ve bu şehrin âb-u hevâsının letâfetinden câ-be-câ Etrâk mahbûbi ve mahbûbeleri olur kim tenâsiüb-i a’zâya mâliklerdir.”s.45
- 18) “Ve cümle bin seksen dükkân-ı âbâdândır. Cemî’i zî-kıymet eşyâlar mevcûddur. Me’külât-ü meşrûbatının memdühâtından has ve beyâz ekmeği (...) (...) (...) (...) (...) (...) (...) (...) (...)”

Hıristiyan evleri şehrin batısında duvarların dışındadır, yaz aylarında Rus baskınları nedeniyle evlerinin dışında hiçbir şey bırakmazlar. Hıristiyanlar için Sinop'ta yaşamak çok kolay ve güvenli. Türklere vergi verirler. Her Hıristiyan ailenin 5 ya da 6 kadın-erkek kölesi var. Şehir duvarlarının dışında yer alan Hıristiyan mahallesinde 7 kilise var, ilkinin adı Konstantin ve Helena, ikincisi The Entrance of Our Lady into the Temple, and The Annunciation; ile St. Kvgio ve the Martyr Theodorus of Thyron. Sinop'ta Ermeni sayısı çok az, çoğu yoksul ve gelir kaynakları yok. Bir kiliseleri var, mülkü Ermenilere ait ama Yunanlılar'a yıllık 5-20 piastre toprak parası veriyorlar,

Sinop burnunun kuzeyinde kentin Hıristiyan yönetimi döneminden kalma muhteşem taş bir kraliyet sarayı var, etrafında da harabe halde Hıristiyanlara ait birçok ev yer alır," cümleleriyle ifade eden Aleppolu Paul, özellikle Hıristiyanlarla ilgili hem dini hem de sosyal yaşama ait bilgiler vermiş, bunun yanında şehre giriş kuralları ve dini törenler ile ilgili bilgileri detaylı bir şekilde aktarmıştır.¹⁹

3. Bölüm: 18. ile 19. yüzyıllar arasında yazılmış seyahatnameler;

17. yüzyılda kente gelen Katip Çelebi ise, " *Karadeniz sahilinde kareyi andıran, tek yanı ile karaya bağlı kalesi ile güzel bir kenttir. Sinop'un kara kapısından girerek kaleye ve adaya varmak için ada kapısına gidilir, oradan da adaya geçilir. Bu kentin çevresi kumsallıktır, bol akarsularıyla güzel bir mesireliktir. Bostanı ve meyvesi boldur.*²⁰ *Yeni bir camisi vardır. Minberin tavanı ve döşemesi, kapısı ve kapısının korkulukları tümüyle yeckpare mermerdir. Duvarları baştan başa ayet ve hadislerle bezelidir. Sinop Kalesi dört*

19) "There are seven churches without the walls of the town. The first is in the name of Constantine and Helena: the second bears the title of The Entrance of Our Lady into the Temple, and The Annunciation; the third is in the name of St. Nicolas; the fourth in the name of St. John the Divine, and is of ancient date, with a lofty cupola. There does not exist a more ancient church than this. Close to it is a large church in the name of St. Kvgiu.KTi. The sixth is in the name of St. John the Baptist. The seventh is on the sea-beach, in the name of the Martyr Theodorus of Thyron. In the tabernacle, on the chair, is a marble stone, shaped like a seat, on which it is said that St. Andrew the Apostle sat, when he came to this town and the neighbouring country, the inhabitants of which received the faith at his hands; and, in particular, the people of this town of Sinope glory in him. It is they, however, that collected tumultuously about him, and ate his thumbs & *^]: the towns, therefore, around them load them with reproaches, and say to them, "It is you who ate the fingers of St. Andrew the Apostle, out of the hardness of your hearts." In this church is the tomb of the Martyr St. Foka, the Sinopean, concealed. Morning and evening they strike the wooden bells in their churches, there being no Turkish houses among them. In the quarter where the houses of the Christians are, on the north side of the peninsula, is an ancient royal palace of stone, which they call the JluXun, which has existed since the time of the Christian Emperors; a magnificent building, and surrounded by many ruinous out-houses in the hands of the Christians. It contains an ancient church, dedicated by the title of The Divine Ascension. The structure of all their churches is after the plan of the churches of Constantinople and that country. The Armenians here are very few in number; and are weak and poor, being totally without means or resources. They have a church, the rent of which they pay to the Greeks; that is, they pay, annually, five and twenty piastres for the groundrent; as it is an estate belonging to the churches of our community, who hold the Armenians in great contempt, and every now and then demand from them the ground on which their church stands." Bkz. Aleppo, P. (1836). The Travels Of Macarius, Patriarch Of Antioch: Part The Ninth: Conclusion of the Travels. Black Sea.-Anatolia-Syria. Translated By F. C. Belfour, A.M. London.

kapılıdır, batı kapısı denize açılır. İç kalesi yüksek, sarp ve sağlamdır, iç kaleye asma köprü ile geçilir,” cümleleriyle Sinop’u tasvir eder. Seyyah, ağırlıklı olarak cami ve kalenin üzerinde durur (Özcanoglu, 2005:122).

Tournefort’un 9 Mart 1700’de başladığı doğuya seyahati 3 Haziran 1702 de son bulur. 1717 de Fransa’da iki cilt olarak basılan seyahatnamesinde Sinop’la ilgili iki mektup yer alır. İlk mektubunda; “16. mektup;16 Mayıs’ta, Sinop’a gitmek için Abano’dan yola çıktık; ne var ki yağmur bizi yarı yolda, bu kente 40 mil uzaklıkta konaklamak zorunda bıraktı. Kıyıda şaşırtıcı güzellikteki ormanların girişinde çok güzel köyler vardı. 17 Mayıs’ta deniz o kadar dalgalıydı ki, Sinop’a 8 mil uzaklıktaki küçük koyda karaya çıkmak zorunda kaldık, aynı gün yaya olarak ve bitki derleyerek Sinop’a gittik, orada 2 gün kaldık” (Tournefort, 2005:112-113) dedikten sonra ikinci mektubu olan 17. mektubuna, Sinop’un konumu ile ilgili bilgiler vererek başlar “Sinop bizim haritalarımızda hiçbir liman gösterilmeden düz bir kumsaldan ibaret gösterilir” diyerek kendi coğrafyacılarına serzenişte bulunur. Tournefort; “kent in tek bir köşede toplanan ve çoğu üçgen ya da beşgen kulelerle savunulan iki suru var. Kent kara tarafından ateş altına alınabilir ve denizden kuşatılabilmesi için iki deniz filosu gerekir. Hisar bugün çok bakımsızdır, kentte çok az yeniçeri var ve hiçbir Musevi’nin yaşamasına izin verilmiyor. Rumlara güvenmeyen Türkler, onları savunmasız dış mahallelerde oturmak zorunda bırakmışlar. Ne kentte ne de çevrede hiçbir anıta rastlamadık; buna karşılık kent surlarına konmuş mermer sütun parçaları dışında, Türk mezarlığında bol miktarda mermer var; bunların çoğu sütun başlıkları, sütun kaideleri ve aynı türden ayaklardır. Strabon’un sözünü ettiği görkemli gymnasiumun, pazarın ve revakların kalıntıları bunlar, elbette bir de eski tapınakların kalıntıları var,” cümleleriyle tasvir ettiği Sinop’tan, 10 Mayıs’ta ayrılır (Tournefort,2005:116).

4. bölüm: 19. yüzyıl da yazılmış seyahatnameler;

P.Minas Bijişkyan 1817-1819 yılları arasında yazdığı kitabında²¹ Sinop’u detaylı bir şekilde anlatır. Sinop tarihi ile ilgili bilgiler verdikten sonra ise kenti tasvir eder. “Roma devrinden kalan bugün Osmanlı Devleti için büyük gemiler yapılan bir tersane vardır, Polibios ve Strabon zehrin iki limanı bulunduğunu söylerler ki biri Ağlıman (Akliman) olsa gerek” şeklinde ki açıklamalarından sonra Sinop sikkeleri ile ilgili, “Sinop sikkelerinin bir yüzünde, Autolikos’a ait olması muhtemel bir baş, diğer yüzünde de verimliliğe işaret eden bereket boynuzu yer alır, bir diğerinde ise bolluk tanrısı Pluton’un yan yatmış bir resmi bulunur,” ifadelerini kullanan Bijişkyan, Sinop Kalesi’nin tarihinden başlayarak, kale duvarları üzerinde birçok yerde taşlarla birlikte örülmüş insan, hayvan heykelleri ve bezemeli sütun başlıkları bulunduğundan söz eder. Bu bilgilere, Müslüman mezarlığında sütun kaideleri ve parçaları gördüğünü, bunların muhtemelen Strabon’un bahsettiği eski Akademiya’nın kalıntıları olması gerektiğini ekleyen seyyah,

20) Bkz. Çelebi, A., 2008:201.

21) Bijişkyan, P. Minas (1969). Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası 1817-1819. Çev H.Andresyan). İstanbul.

“ kalıntıların içinde Grekçe yazılar vardı. Kale duvarlarının içinde bulunan çok eski şeylerin arasında yüzü bozulmuş, fakat boynu ve saçları görünen bir büst vardır. Deniz tarafında, elinde bir kapla yatmış çıplak bir kadın, biraz ötede hendekten su çeken bir çocuk, yatmış kadının yanında üç geyik ayaklı halkavi bir masa resmedilmiş mermer bir heykel vardır. Kale kapılarının birinin üzerinde Grekçe yazı iki set üzerinde Cenovalılardan kalmış sağlam durumda iki aslan bulunur. Kalenin kumluk alanda bulunması, Türkler arasında bir efsanenin doğmasına neden olmuş. Gütya kale önce kumla örtülü imiş, sonra devler onu sihirle açmış ve kumu Ağlıman'a dökmüşler,” cümleleriyle söylenceleri de aktarır.

Bijişkyan, kitabında sadece Roma kalıntılarında bahsetmez, “ada dilinin üzerinde Seyit Bilal Tekkesi denilen meşhur bir ziyaretgâh ve mezarlık gördük. Orada iyi bir su dahi vardı. Yakınında bir köyesi Ağlıman'a, biri kaleye, diğeri de limana bakan üçgen şeklinde bir harabe vardı ki bunun bir şapele ait olduğu muhtemeldir,” diyen seyyah, Roma mezarlarının da mevcut olduğunu ve bu mezarlardan sikke çıkarıldığını yazar. Hristiyan halkın kale dışında yaşadığı, Rumların cesur ve gururlu insanlar olduğu ve Ermenilerin sayıca az olduğu da seyyahın verdiği bilgiler arasındadır. Ermenilere ait bir kiliseden de söz eden Bijişkyan, Trabzon İmparatorlarının da Sinop Beyi Şatir'e senelik vergi verdiklerini de belirtir (Özcanoğlu, 2005:114-116).

1822 yılında, The Museum of Foreign Literature and Science'da yayınlanan M. Amedee Jaubert'in 1805-1806 yılları arasındaki doğu seyahati notlarında²² Sinop dolaylı da olsa yer alır. Seyyah, “Kötü hava koşulları, gezginlerin toprağı, iklimi ve ürünleri inceleyebilecek biçimde, Karadeniz'in güney kıyılarında, Thermeh, antik Themisciza, amazonların masalsı diyarları Samsoun ya da Amius ve Sinope gibi birçok farklı yerde konaklamayı gerektirdi. Sinop'a karayolu ile gitmek istiyorduk, ancak aynı gün Türkler ve Mosinceques ve Chalybes ülkesinin Djanik sakinleri arasında çıkan kanlı bir savaş alıkoydu. Köprü yıkılmıştı ve Bafrar sokakları ölü ve yaralılarla doluydu. Kıyıya döndük fakat gemi ayrılmıştı, şans eseri bir Yunan gemisi aldı ve Sinop'a vardık. Diyojen'in, Cyniclerin ve Mithridates'in ülkeleri olan ve iyi bilinen Pontus Krallığı antik başkentinin gezginler tarafından yapılan tanımı üzerinde duralım. Orada, seçkin edimleriyle bilinen, zamanstız ölümü hala pişmanlıkla anımsanan, coğrafyacı, bilgin, antikacı Fransız konsülü M. Fourcad'yi buldum. Sinop'tan karayolu ile İnebolu'ya, hala Neptün tapınağı kalıntılarının bulunduğu ünlü Amastrah'a, antik dönemdeki adı ile Parthenius olan, pek bilinmeyen ve belki de ihmal edilmiş, oldukça verimli ve resmedilmeye değer bir şehre, Bartın vadisine gitti.”²³ sözleriyle zorunlu Sinop seyahatini aktarmıştır (Jaubert,

22) The Museum of Foreign Literature and Science, Volume I, Chapter: Travels of M. Amedee Jaubert in Armenia and Persia in 1805-1806, Ed. Robert Walsh. Newyork 1822.

23) “Bad weather forced the travellers to stay at several places on the southern borders of the Black Sea, as Thermeh, the ancient Themisciza, the fabled country of the Amazons, Samsoun or Amisus, and Sinope; which gave him an opportunity of observing the soil, climate, and produce. The author was desirous of going by land to Sinope, but was prevented by a bloody battle being fought on the same

1822:435-436).

19. yüzyılda Anadolu’ya gelen seyyahların en önemlilerinden biri de, Hommaire de Hell’dir. Ressam Jules Laurens ile birlikte çıktığı Anadolu ve İran seyahatinin notları, seyahat sırasında ölümü sonrasında, Fransız Akademisi tarafından seçilen altı uzman tarafından incelendikten sonra eşi tarafından düzenlenerek, 1854 – 1860 yılları arasında dört cilt olarak basılmıştır. Laurens tarafından yapılan yaklaşık 100 resmin de bulunduğu “*Voyage en Turquie et en Perse exécuté par ordre du gouvernement français pendant les années 1846, 1847 et 1848 (Fransız Hükûmeti’nin emri ile 1846, 1847 ve 1848 yıllarında Türkiye ile İran’da yapılan seyahat)*” adlı kitabın, Anadolu arkeolojisi için önemli bir kaynak olduğu ifade edilmektedir (Eyice, 2012).

Bu seyahat sırasında uğradığı Sinop, üzerinde kuleler yükselen çifte surları ile seyyahı etkilemiştir. Hell bu etkiyi, “*hala sapaşğlam ayakta kalan Sinop Kalesi’nin kulelerinin yapımında kullanılan devşirme malzemeleri (olasılıkla Roma Dönemi), çizimlerde de ayrıntılarıyla görülen duvar dokularıyla şiirsel bir görüntü vermektedir,*” cümleleriyle dile getirir (Özcanoğlu,2005:120). Hell ayrıca 1840’larda oldukça sönük bir kent halini alan Sinop’ın nüfusunun tahmini 3000’i Türk olmak üzere toplam 4500 kişi olduğunu belirtir (Laurens, 1998:128).

Hell’den yaklaşık yirmi yıl kadar sonra kente gelen Jakob Philipp Fallmerayer, 1861 de Leipzig’de yayınlanan “*Doğu’dan Fragmanlar*” kitabının Sinop’la ilgili olan bölümünde, “*9 Ağustos Pazar günü gece yarısından sonra saat birde Sinop Limanı’na girdik. Acaba bu şehrin tepesi ve kıstağı Ahmed ibn-Arabşah’ın Timur’la ilgili hikâyesinde hayranlık gösterdiği gibi aşırı övgüye değer olup olmadığına bakmak için merak beni zayıf yıldız ışığında kamaramdan güverteye çıkmaya zorladı. Arabşah Sinop’un tepelerinin cenneteki Huriler Niş’inden daha sevimli olduğunu söyler*” şeklinde yer alan izlenimlerini “*... yarım saat sonra gemi Samsun’a doğru yola çıktı,*” diyerek bitirir (Fallmayer, 2002:37).

Sonuç

Bu çalışmada ele alınan 13. yüzyıl ile 19. Yüzyılları arasında yazılmış Sinop kentini konu eden seyahatnamelerde, seyyahların kent ile hakkında verdikleri bilgiler birbiriyle

day between the Turks and the inhabitants of Djanik, a country of the Mosinceques and Chalybes. The bridge was broken, and the streets of Bafrar were full of the dead and wounded. He returned to the coast, whence the ship had sailed, but fortunately a Greek vessel took him on board, and landed him at Sinope. This ancient capital of the kingdom of Pontus, the country of Diogenes the Cynic, and Mithridates, is so well known, that we shall pass slightly over the traveller’s description of it He found there M. Fourcade, the French consul, a man distinguished for various acquirements, and whose premature death is still remembered with regret by the scholar, the geographer, and the antiquary From Sinope Tie went by land to Ineboli, and embarked for the celebrated town of Amastrah, where still exists the remains of a temple of Neptune, and the valley of Bartin, anciently Parthenius, which, though almost unknown or neglected, is a most fertile and picturesque country.” Bkz. The Museum of Foreign Literature and Science, 435-436.

örtüşmektedir. Seyyahların tümü, şehrin limanı ve ticari önemini vurgulamış ve kalenin etkileyciliği konusunda hemfikir olmuşlardır. Sinop'u gören seyyahların şehrin panoramik görüntüsü hakkında tüm gözlemlerini Martin araştırmasına yansıtmıştır.²⁴ İncelediğimiz seyyahlardan²⁵, Rubruck, Aleppolu Paul, Fallmayer ve Jaubert şehrin coğrafi konumundan bahsedip, liman ve kale ile ilgili yüzeysel bilgi vermişlerdir. Clavijo sadece şehrin siyasi durumunu belirtmekle yetinirken, Busbecq'in Sinop izlenimi, uzaktan gördüğü kızıl dağlarla sınırlıdır. Battuta, Sinop'un coğrafi özellikleri, toplumsal yapısı, geleneklerinin yanı sıra mimarisi ile de ilgili ayrıntılı bilgiler aktarmıştır. Tournefort, Aleppolu Paul ve Hell diğer seyyahlara göre daha gözlemcidir. Şehrin coğrafi özelliklerinin yanı sıra, liman, kale, surlar ve antik kalıntılardan bahsetmiş, toplumsal dokuya ilişkin önemli gözlemlerde bulunmuşlardır. Hell, bu bilgilere ek olarak şehrin nüfusuyla ilgili sayılar vermiş, kentin eski ihtişamını kaybettiğini vurgularken, kalenin şiirsel görünümünden söz etmeden duramamıştır. La Motraye, kale ve limandan kısaca söz edip, şehirdeki antik kalıntıların varlığını vurgulamış, Bijişkyan ise, kale ve tersane hakkındaki bilgilerin yanı sıra Hıristiyan ve Rum halk ile ilgili gözlemlerini de aktarmıştır.

Kuşkusuz Sinop ile ilgili en detaylı bilgiler Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer alır, ancak Aleppolu Paul'un Sinop ile ilgili verdiği bilgiler de göz ardı edilemez. Evliya Çelebi, Sinop'un yerleşiminden bahsederken, Ermeniler ve Rumların kale dışındaki mahallelerde yaşadıklarını yazar, bu bilgiler Evliya'dan yaklaşık 14 yıl sonra şehre gelen Aleppolu Paul'in verdiği bilgilerle doğrulanır. Ancak, Evliya'dan 42 sene sonra Sinop'a uğrayan La Motraye mahallelerden söz etmezken, yüzyılın sonunda burada bulunan Tournefort, Türkler'in Rumlar'ı dış mahalleler de oturmaya zorladıklarını ve hiçbir Musevi'nin kente yaşamasına izin verilmediğini net bir ifadeyle belirtmiştir. 19. yüzyılın başlarında kente gelen Bijişkyan'da Hıristiyan halkın kale dışında yaşadığını doğrulamıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak, Evliya'dan Bijişkyan'a kadar geçen sürede, Hıristiyan halkın dış mahallelerde oturmaya devam ettikleri söylenebilir.

Evliya Çelebi, detaylı bir şekilde betimlediği camilerin dışında mescidler, türbeler, medrese ve zaviyeler, hamamlar ve dükkânların varlığını da belirtmiştir. 1080 dükkân olduğunu belirtmesine karşın, orijinal metinde okunamadığı için net olarak anlaşılmayan bir han ibaresi dışında, kervansaray ya da hanlardan bahsetmemesi ilgi çekicidir. Batılı seyyahların çoğunluğu, Sinop'ta dini ve sivil mimariye kale ve surlar dışında değinmemişlerdir. Ancak, La Motraye "kervansarayda vedalaşıp, ayrıldım" cümlesiyle diğer seyyahların hiç sözünü etmediği bir kervansarayın Sinop'ta varlığına işaret eder. Aleppolu Paul ve Bijişkyan dışındaki seyyahların, Sinop'ta yaşayan Hıristiyan ve Ermenilere ait

24) Martin, 1998:175-180.

25) David Robinson 1903 yılında geldiği Sinop'la ilgili 1906'da basılan Ancient Sinope isimli çalışmasında kentle çok detaylı bir çalışma yapmıştır. Ancak bu kitap, Atina Üniversitesi'nde yapılan bir doktora çalışmasının kitaplaştırılmasıdır. Bu çalışmada amaç, seyyahların yazdığı seyahatnamelerin incelenmesi olduğu için kent monografisi niteliğindeki bu kitap, çalışma dışı bırakılmıştır.

kiliselerin varlığından bahsetmemeleri dikkat çekmektedir. Aleppolu Paul detaylı şekilde Hıristiyan ve Ermeni kiliselerinden bahsetmiş, hatta Hıristiyan şehitlerine ait bilgiler de aktarmıştır. Bijişkyan ise Ermenilerin sayıca az olduğunu vurgulamış, ancak Ermenilere ait bir kilisenin varlığını da özellikle belirtmiştir.

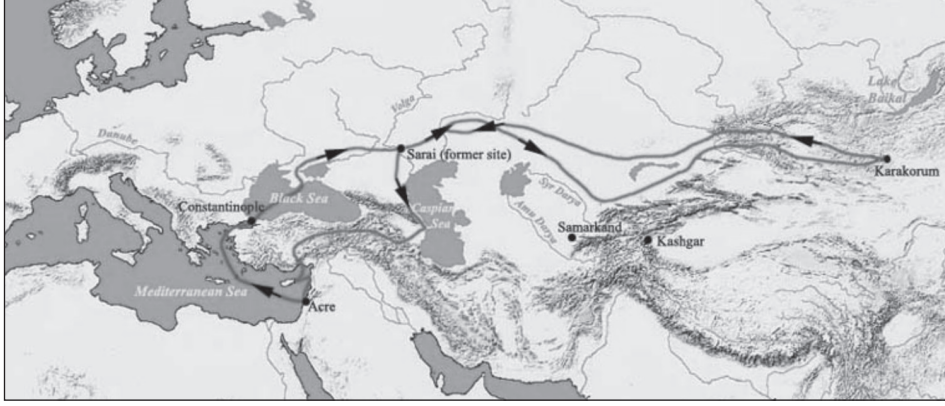
Sinop, önemli bir liman kenti olmasının yanı sıra geçiş noktası olması nedeni ile de tarihi süreç içinde seyyahların uğrak noktalarından biri olmuştur. Seyyahların kent ile ilgili verdiği bilgiler tarihsel ve toplumsal açıdan değerlendirildiğinde kuşkusuz daha da önem kazanmaktadır.

Görüldüğü gibi seyahatnameler; bir yolculuk hikayesi olmaktan çok, gidilen ülkenin tarihi, mimari ve coğrafi özellikleri, gelenekleri ve günlük yaşamları üzerine gözlemci bir bakış açısıyla eğilen bir çeşit araştırma türü olarak değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Sosyal, kültürel ve siyasi bir aktarım aracı olan seyahatnameler, ancak bu bağlamda değerlendirildiğinde önemli kaynakların başında sayılabilir.

Kaynakça

- Aleppo, P. (1836). *The Travels of Macarius, Patriarch of Antioch: Part the Ninth: Conclusion of the Travels. Black Sea. -Anatolia- Syria.* Translated By F. C. Belfour, A.M. London.
- Bijişkyan, P.M. (1969). *Karadeniz Kıyıları Tarihi ve Coğrafyası 1817-1819.* İstanbul.
- Busbecg O.G. (tarihsiz) *Türkiye’yi Böyle Gördüm.* İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Clavijo, G. R. (1859). *To the Court of Timour at Samarcand (A.D.1403-6).* Trans. Clements R.Markham. London.
- Çelebi, E. (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi (II.Kitap).* Haz. Zekeriya Kurşun-Seyit Ali Kahraman-Yücel Dağlı). İstanbul.
- Çelebi, K. (2008). *Cihannüma.* Çev. Füsün Savcı). İstanbul.
- Darkot, B. (2001). “Sinop”. *İslam Ansiklopedisi*, X,683-688. Eskişehir.
- Dunn, R.D. (1989). *The Adventures of Ibn Battuta: a Muslim traveler of the 14th century.* Los Angeles.
- Eyice, S. X. *Hommaire de Hell ve Ressam Jules Laurens (Müşterek Türkiye seyahatnamelerinin değerlendirilmesi yolunda bir araştırma).* Erişim tarihi: 06 Şubat 2012. <http://unyezile.com/jules.htm>
- Fallmayer, J.P. (2002). *Doğu’dan Fragmanlar,* Çev. Hüseyin Salihoğlu). Ankara
- İbn Battûta Tancî (2004). *İbn Battûta Seyahatnâmesi I.* Çev. A. Sait Aykut. İstanbul.

- İldem, E.A (2012). Erişim tarihi: 06 Şubat 2012. http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/21_cilt/ildem.pdf
- Laurens, J. (1998). Jules Laurens'ın Türkiye yolculuğu - Le voyage de Jules Laurens en Turquie. (Ed. Münevver Eminoğlu). İstanbul
- Maden, S. (2008). "Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları". A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 37. Erzurum.
- Martin, M.E. (1998) Some Miscellaneous Notes on the Town and Antiquities of Sinop, Mainly from Travellers, Accounts". Anatolian Studies 48.
- Motraye, A. (1723). Aubry De La Motraye's Travels. London.
- Özcanoğlu, Z.Z., M.Koca-vd. (2005). Geçmişin Fotoğraflarıyla Sinop Tarihi. Sinop.
- Reyhanlı, T. (1983). İngiliz Gezginlerine Göre 16. yüzyılda İstanbul'da Hayat. Ankara.
- Rubruck, F.W. (1990). His Journey to the Court of the Great Khan Möngke, 1253-1255. London.
- Şahin, G. (2007). İngiliz Seyahatnamelerinde Osmanlı Toplumunu ve Osmanlı İmajı. İstanbul
- Tavernier, J.B. (2006). Tavernier Seyahatnamesi. Ed. Stefanos Yerasimos. İstanbul
- Tournefort de J. (2005). Tournefort Seyahatnamesi, Ed. Stefanos Yerasimos. İstanbul
- The Museum of Foreign Literature and Science, Volume I, Chapter: Travels of M. Amedee Jaubert in Armenia and Persia in 1805-1806 (1822). Ed. Robert Walsh. Newyork
- Yazıcı, H. (2009). "Seyahatname". İslam Ansiklopedisi, XXXVII, 9-11. İstanbul.

Resim 1: Rubruck 'un Gezi Rotası

(<http://depts.washington.edu/silkroad/maps/rubruck.html>)

Resim 2: Jules Laurens, Sinop

(http://www.inha.fr/spip.php?article352&id_document=626)